

Kolen en kampen

Citation for published version (APA):

Schoot Uiterkamp, A. (2022). *Kolen en kampen: tewerkstelling van politieke delinquenten in Nederlandse steenkolenmijnen, 1945-1958*. [Maastricht University]. Maastricht University. <https://doi.org/10.26481/dis.20221012as>

Document status and date:

Published: 01/01/2022

DOI:

[10.26481/dis.20221012as](https://doi.org/10.26481/dis.20221012as)

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Impactparagraaf

Het onderwerp van mijn onderzoek: ‘Tewerkstelling van politieke delinquenten na de oorlog in Nederlandse mijnen’, riep niet zelden verbazing op. Had Nederland politieke gevangenen gehad? Bij het begrip politieke gevangenen dachten mensen eerder aan verzetsstrijders die tijdens de bezetting door de Duitsers waren opgepakt. Na een uitleg over collaborateurs, landverraders, en hun berechting klaarden de gezichten op. De conclusie was snel getrokken. Volgens hen ging mijn onderzoek over ‘foute’ Nederlanders die als straf gedwongen onder de grond steenkolen aan het loshakken waren. Dwangarbeid dus, waarbij betrokkenen misschien wel eerder vrij konden komen. De reacties maakten mij in een flits duidelijk dat het onderzoeksveld veel groter en ingewikkelder was dan ik in eerste instantie dacht. Wie waren die politieke gevangenen? Wat voor straffen kregen ze opgelegd en voor hoe lang? Waarom gingen ze in de mijnen werken? Kon een bijzondere rechtbank hen dwingen om ondergronds te gaan werken? Werkten ze ook elders? Hoe reageerden de vrije mijnwerkers?

Op 10 mei 1941 had koningin Wilhelmina in een radiotoespraak vanuit Londen nadrukkelijk verklaard dat er na de bevrijding geen plaats meer was voor landverraders. Wat betekende deze uitspraak in de naoorlogse werkelijkheid? De praktijk bleek ingewikkeld te zijn, alleen al door de omstandigheid dat de bevrijding van Nederland zich in etappes voltrok. Terwijl het grootste deel van Nederland nog in Duitse handen was, moest in het bevrijde Zuiden een nieuw begin worden gemaakt. De economie moest weer op gang worden gebracht, ‘foute’ landgenoten moesten worden opgepakt, in kampen opgesloten en het openbaar bestuur moest worden gezuiverd, van meelopers ontdaan. Hoe moesten al die gevangenen worden berecht? Als mogelijke oplossing werden in de loop van 1945 politieke delinquenten ondergronds in de mijn Willem-Sophia in Spekholzerheide tewerkgesteld. Later zouden grotere aantallen volgen, in verschillende mijnen. Maar kon dat zo maar?

Aanvankelijk was het doel van mijn onderzoek om in kaart te brengen hoe deze tewerkstelling mogelijk was gemaakt. Wie nam het initiatief en waarom? Om welke aantallen ging het, welke mijnbedrijven waren erbij betrokken, hoe lang ging de tewerkstelling door? Was er geen sprake van dwangarbeid? Kregen de gevangenen strafvermindering? Gaandeweg bleek de tewerkstelling in de mijnen niet los gezien te kunnen worden van bewaking, internering en uiteindelijke terugkeer van betrokkenen in de maatschappij.

Door uitgebreid archiefonderzoek kon ik onderbouwen dat het initiatief voor de tewerkstelling uitging van de mijnmaatschappijen, een opvallend verschil met de situatie in België. Bovendien werd duidelijk dat de gevangenen niet gedwongen werden om te werken, maar dat ze vrijwillig ondergronds gingen om in het levensonderhoud van hun familieleden te voorzien. Ze kregen dezelfde behandeling als vrije mijnwerkers, behalve het feit dat ze na werktijd gevangenzaten in kampen. Hoewel vaak werd gezegd dat vrije mijnwerkers zich hevig verzetten tegen het werken met gevangenen, toonde ik aan de

hand van de geraadpleegde bronnen aan, dat van massaal verzet geen sprake was. Er deed zich geen oneerlijke concurrentie voor tussen vrije en tewerkgestelde mijnwerkers. Ook kon ik laten zien dat mede door het inzetten van de gevangenen de kolenproductie sterk omhoog is gegaan. Verder bleek dat de Limburgse mijnkampen een voorbeeldfunctie hadden vervuld binnen het Nederlandse gevangeniswezen.

Tewerkstelling in mijnen is een onderbelicht onderwerp in de geschiedschrijving over de berechting van collaborateurs. Daarnaast is mijn onderzoek relevant voor het debat binnen het zogenaamde transitie-onderzoek: hoe verliep de overgang van een bezet land naar een vrij land? De bestaande literatuur besteedt meestal alleen aandacht aan landen als geheel en niet aan regio's. Dat is des te meer teleurstellend voor landen waar de overgang zich over een langere periode uitstrekte zoals in Nederland. Dit proefschrift voorziet in deze leemte doordat ik de situatie in Zuid-Limburg uitgebreid heb onderzocht. De Limburgse Mijnstreek vormde een proeftuin voor het oplossen van twee problemen die na de bevrijding moesten worden aangepakt: herstel van de economie en behandeling van 'foute' Nederlanders. Waren de maatregelen tegen politieke gevangenen aanvankelijk gericht op afzondering en bestraffing, in een later stadium van de 'transitie' ging de aandacht meer uit naar re-integratie.

De twee artikelen die ik in de aanloop naar deze promotie publiceerde, leverden verrassende reacties op. Mede naar aanleiding van een artikel in *Dagblad De Limburger* kreeg ik mails en brieven van familieleden van ex-politieke gevangenen. Zij toonden aan dat nabestaanden nog steeds worstelen met het verleden van hun vader, opa of oom. Dezen praatten zelden over hun mijnverleden of verdoezelden dat. Kinderen of kleinkinderen van de betrokkenen wilden weten of ik iets had gevonden over hun familie. Hoe moesten ze hun eigen onderzoek aanpakken? Ze vroegen mij daarbij nadrukkelijk om geheimhouding. Ik mocht aan niemand vertellen dat een familielid tewerk was gesteld in de mijn. Uiteraard heb ik die toezegging gedaan. Door mijn onderzoek hoop ik mensen duidelijk te kunnen maken dat de collaborateurs niet voor straf in de mijnen hebben gewerkt, maar dat ze dat tijdens hun detentie vrijwillig deden. Op die manier konden ze hun gezin onderhouden. Bovendien hebben ze daarmee, achteraf gezien, feitelijk een niet onbelangrijke bijdrage geleverd aan de wederopbouw van het land. Via lezingen bij heemkunde-kringen en bijdragen in tijdschriften zullen de resultaten van mijn onderzoek verspreid worden.